

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter...

Jahr: 1743

Kollektion: Zoologica

Werk Id: PPN369546733

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN369546733> | LOG_0188

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369546733>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

Ufus. Plurimum usum præbent hujus arboris radices, quæ multum adhibentur ad lintea & fila rubro tingenda colore, tam foliæ quam cum ligno Sappan mixtæ. Moluccani crassarum radicum cortices fumunt cum tertia parte corticis & foliorum arboris *Leba*, ac parum aluminis, in qua mixtura lintea macerant, quæ pallidam exhibet rubedinem, ad Minium adcedentem, nihilominus tamen persistentem & perpetuam, quos colores Amboinenses præferunt vivacibus. Malaienses & Javani meliorem habent methodum, qui has radices cum ligno Sappan vel alio quovis rubro tinctorio ligno commiscunt, hæc enim *Bancudus* cunctis rubris coloribus firmitatem & intensè rubrum coloris gradum conciliat, qui inde instar Rubiæ rubent, folia quoque ad Cassombæ colorem adhibentur, ut constans sit. Si minus color vel igneus desideretur, cortex inferioris trunci eligitur cum cortice & foliis *Leba*, excoquiturque sine Sappan ligno, sine hoc enim nunquam acquiritur Rubiæ color.

Recentes fructus quidam pueris exhibent comedendos ad abdominis vermes expellendos. Si radices in aqua marina nudè fluctuant, incarnatum plerumque adquirent colorem: Hujus maris folia aliquando magnitudine diversâ sunt a vulgari forma, ita ut mediocria subsequenteris feminæ referant. Mercatores hæc sæpe radices in fasciculos collectas magna copia ex Amboina in Javam deferunt ad rubrum colorem tingendum, quum ibi non ita sint præstantes, nec ita copiosæ. Ternatenses hanc habent congenerem *Bancalo* & *Mamelo*, ac proinde uno indigent nomine.

Tabula Nonagesima Octava

Ramum exhibet *Bancudi angustifoliae*.

Gebruik. Het meeste gebruik van dezen boom bestaat in de wortelen, die veel gebruikt worden tot rood-verwen van linnen en garen, zo alleen als met Sappan-bout gemengt. De Moluccanen nemen de schorffe van de dikke wortelen gekookt, met een derdedeel schorffe en bladeren van den boom *Leha*, en een weinig *Aluin*, daar in zy dan 't linne weken, 't geeft een bestorven rodigheid, een weinig na de *Menie* trekkende, niet te min vast en bestendig, van welke coleuren de Amboinezen meer houden, dan van de levende. De Maleyers en Javanen doen beter, die deze wortelen met Sappan-bout of ander rood-verwend-bout vermengen, want dit *Bancudu* aan alle rode coleuren de vastigheid, en bogen graad van rodigheid geeft, dewelke daar door *Crab-rood* werd, de bladeren werden ook onder 't *Cassomba*-verwen gebruikt, om dezelve vastigheid te geven. Als men *Menie* of vuur-rood wil verwen, zo neemt men de schorffe en bladeren van *Leha*, en kookt het zonder Sappan-bout, want zonder dit werd de couleur nooit *Crab-rood*.

De versche vruchten geven zommige de kinders te eeten, om de wormen des buiks af te jagen. Als deze wortelen bloot in Zee-water dryven, zo werdenze doorgaans incarnaat rood. De bladeren van dit *Manneken* verschillen zomtyds in grootte van de gemeene gedaante, zo datze de middelbare bladeren van 't volgende *Wyfken* gelyk worden. De *Kropluiden* voeren zomtyds deze wortelen met veele bossen uit Amboina na *Java*, om tot rood-verwen te gebruiken, dewyl 't aldaar zo goed, en veel niet valt. De Ternatansen rekenen 't voor een mede-zoorte van *Bancal* en *Mamelen*, en geven 't derhalven eenderley naam.

De acht- en negentigste Plaat

Vertoont een Tak van de naaw-bladige *Bancudie*-Boom.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

Bancudus latifolia. *Bancudu daun* Bezaar.

XIV. HOOFDSTUK.

De breedbladige *Bancudie*-Boom.

Hæc arbor non ita alta ac recta est ac præcedens, sed crassior, magisque sinuosa, obscuro cortice obducta. Ejus folia multo sunt majora, plerumque spithamam longa, binas palmas lata, quædam binas spithamas longa sunt, ac fere unam lata, quædam vero minora, sunt enim diversæ magnitudinis, bina sibi sunt opposita & cruciata, brevissimis & curtis infidentia petiolis, firmis in ramis intus concavis, seu aquosa medulla repletis. Hi rami peculiariter crescendi habent modum, sensim enim ad superiorem partem quadrangulam adquirent formam, ac virefcunt, in summo flaccidi & herbacei, in ampla divisi genicula.

Ex quavis ala inferiorum foliorum alter excrescit ramulus, quorum quatuor simul crucem formant, sunt autem multo tenuiores, nihilominus tamen firmi, inferius rotundi, in superioribus geniculis quadrati.

Latus autem majorum ramorum lateralibus ramulis oppositum per longitudinem fulcatum est, acsi ramuli isti in hoc fuissent obclusi, latera vero bina externa plana sunt seu ventricosa, in subsequenti autem geniculo econtra eadem latera fulcata sunt, horumque folia multo sunt latiora & rotundiora, quam præcedentis, oris æqualibus, flaccida, glabra, & fere splendens, intensè seu obscure viridia, quinque ac sex costarum obliquarum & sinuosarum paribus per-texta, quæ flaccidum folium in superiore ejus parte inæquale reddunt, extremum ramulorum herbaceorum terminatur in capsulam, in lateralibus vero ramulis fructus conspicitur: Foliorum odor gravior magisque molestus est præcedentibus, ad Sambuci odorem adcedens, qualem & recens gerit decorticatus cortex.

Fructus solitarii dependent, semper folio directe oppositi, acsi locum decidui folii subplerent, magnitudine & forma vulgaris ovi, istis quoque verruculis ac papillis donati, uti in præcedente, inferius sunt crassissimi, viridis coloris, & duriusculi, hi vero squamosis istis petalis destituuntur, quæ in mare observantur,

Dezen boom werd zo hoog en regt niet, als de voorgaande, maar dikker, en meest bogtig, met een donkere schorffe. De bladeren zyn veel grooter, in 't gemeen een span lang, twee banden breed; zommige zyn twee spannen lank, en bykans een breed, zommige daar en tegen kleender, want zy zyn zeer ongelyk van grootte, zy staan twee en twee tegen malkanderen, en regt in 't kruis, op zeer korte en dikke stelen, aan styve takken, die van binnen hol zyn, of met een waterachtigert uitgevuld. Deze takken hebben een byzondere manier van wasschen, want zy worden allenxkens na voren toe vierkant en groen, tegen 't einde slap en kruidachtig, in wyde leden verdeeld.

Uit yder schoot van de agterste bladeren groeit een ander takken, die dan met haar vieren ook een kruis maken, maar zyn veel dunder, niet te min styf, agter rond, en aan de voorste leden mede vierkant.

De zyde nu aan de hoofdtakken tegen over de zyde-takjes heeft een geut lanks benen, als of deze takjes daar ingelogen hadden, maar de twee buitenste zyden zyn plat, of wat buikig, en aan 't volgende lid ter contrarie zyn dezelve zyden gevoort; de bladeren zyn dan veel breder en ronder, dan 't voorgaande, met effene kanten, slap, glad, en bykans glimmende, boog of swart-groen, met 5. en 6. paar schuynze en bogtige ribben doorregen, die 't slappe blad aan de bovenzide wat beuvelachtig maken, 't uytterste der kruidachtige takken eyndigen in een doosken, maar aan de zyde-takjes is een vrucht; de reuk der bladeren is swaarder dan aan 't voorgaande, en naar de *Vlier* trekkende, als ook de versche afgetrokkene schorffe.

De vruchten hangen enkeld, en altyd tegen over een blad, als ofze de plaats van 't afgevallene vervulde, in de grootte en gedaante van een middelbaar *Ey*, ook van dergelyke wratten of tepeltjes gemaakt, als 't eerste, agter 't dikst, gras-groen en hardachtig. Deze hebben die schubachtige blaadjes niet, die men aan 't manneken ziet, evenwel

1817

1817

1817

tur, cuius autem papillæ flosculus inponitur longo collo donatus, ex quinque, rarius ex sex, albis petalis constans extroffum flexis; maturi fructus mollescunt quodammodo, coloremque adquirent uvarum maturarum, intusque similia gerunt granula, qualia mas habet, sed majora, huiusque caro succosior est. Sapor melior est, ac quodammodo edulis incolis, nequitiam vero nostræ nationis, quum amaricet, ac maturi huius fructus facile putrescunt, si in terram decidant, foetidumque adquirent odorem instar stercoris; Lignum magis albicat & mollius est quam maris, ac paucam vel fere nullam habet rubedinem.

Nomen. Latine *Bancudus latifolia*. Malaice *Bancudu daun Bezaar*. In Banda vocatur *Meucudu*. Reliqua nomina sunt uti prioris, cum adiectione *latifolia* seu *femina*. Macassarice *Baya* dicitur.

Locus. Hæc arbor non ita copiose crescit in silvis quam præcedens, sed potius circa pagos & agros cultos, in hortis etiam & circa ædes plantatur ob vulgarem ejus usum in re Medica.

Ufus. Hujus arboris folia potissimum sunt in usu, sed ejus radices ad tinctoriam artem non valent. Maxima & latissima ejus eliguntur folia, cumque Calappi oleo obliniuntur, quæ ad ignem calefac, ac circa totum abdomen & lumbos colliga, ad ventos cruditatemque abdominis expellendam, contra dolorem Colicum, illumque, qui post partum mulieres excruciat, vulgatissimum est remedium apud incolas talibus in morbis. In doloribus quoque, qui a tenesmo & Dysenteria caussantur, calefacta hæc folia bis de die dorso & lumbis sunt applicanda, unde dolores mitigantur.

In dysuria, quæ quibusdam in annis morbus hic est Endemius, ita ut acris, calcea, & pituitosa ejiciatur urina, unde meatus urinarius excoariatur, quotidie huius arboris fructus in aqua conteritur, ejusque succus per linteum cribratur, cujus cyathus propinatur, addita prius pauca calcis albæ quantitate; idem quoque fructus cum aceto contritus & propinatus consumit & restaurat lienem induratum, morbumque Theatu dictum, alii hunc in finem maturos edunt fructus, qui incolis sapiunt, nostro vero populo ingrati sunt.

Macassarensum *Baya* Amboinensi omnino similis est, excepto quod ejus fructus magnitudinem gerat Limonis nigri, multum crudus editur instar Lactucæ contra lienem induratum, vulgarem angustifoliam vocant quoque *Cancudu*, uti & Baleyenses & Javani: *Bancudi* folium cum illo *Caju Boaraus* confisum, coctum, & propinatum Colicam curat, huius femina cortex radicem adhibetur ad filum rubro colore tingendum, si coquatur cum cortice arboris *Leba*, cum foliis *Prunella* seu *Ay Leaba*, tinctura autem extrahitur ex cineribus, uti in pigmento *Cassumba*.

Bontius libr. 8. cap. 7. illam Javanice vocat *Maccondou*, quod sine dubio corruptum est nomen *Maucudu*, ubi dicit Javanos illam adhibere contra dysenteriam & Choleram. Item contra vitia pectoris, Phthisim, laterisque dolores, si ejus fructus sub cineribus tostus edatur. Ipse hunc comprobavit contra Hæmoptoem, ejusque folia ulceribus & vulneribus imposita cutim generant & cicatrisant. Sal per artem Chemicam ex foliis extractus depurat & curat omnes malignas ulcerationes, ad quas in nosocomio Batavico multum adhibentur, ibique vocatur *Arbor Consolida Indica*.

wel op yder tepeltje staat een bloempje met een lang balse, van 5. en zelden 6. witte blaadjes, die uytwaarts gebogen zyn; de rype worden wat week, en bekomen de couleur van rype druiven, van binnen bebbenze diergelyke korl, als 't manneken, dog groter, en 't vleesch is zappiger. De smaak is verdragelyker, en eenigzints bequaam tot eeten van de Inlanders, maar voor onze Natie geenzints, want by is nog al bitter, ook rottendeze rype vruchten ligt, als ze op de aarde vallen, en krygen een wuylen reuk, als stont, 't hout is witter en weeker als aan 't manneken; daar men niets of weinig rood aan ziet.

Naam. In 't Latyn *Bancudus latifolia*. In 't Maleys *Bancudu daun Bezaar*. In Banda *Mencudu*. De andere namen zyn als boven, met byvoeging van grootbladige, of 't wyfken. Op Macassaars *Baya*.

Plaats. Dit wast zo wel niet in de bosschen, als 't voorigen, maar lieft omtrent de Negoryen, en bebouwdelande, zelfs word het in de boven, en omtrent de byzen geplaat, wegens zyn gemeen gebruik in de Medicyne.

Gebruik. De bladeren van dezen boom zyn meest in gebruik, maar de wortelen tot het verwen ondienstig. Men neemt de grootste en breedste bladeren van dezen boom, smeertze met wat *Calappus-oly*, warmtze over 't vuur, en bindze over den gebelen buyk en lendenen, om te verdryven allerley winden en rauwigheid in 't lyf, de pyne in de Colyk, en de weën, die de vrouwen na de geboorte behouden, zynde dit alleen 't aldergemeenste middel in diergelyke ziekte by den Inlander. Insgelyks in de pyne, die men in de persing en Rodeloop gevoeld, zal men deze warm gemaakte bladeren tweemaal 's daags op de rug en de lendenen binden, om de pyne te verzachten.

In Dysuria, 't welk in zommige jaren een gemene plaag is, dat men een scherpe, kalkachtig, en slymerig water maakt, 't welk de passagie en monden rauw maakt, en verzwert, zal men nemendagelyks een van deze vruchten, wryvende die met water, druypen 't zap door een doek, en drinken van 't zelve een roemertje vol, eerst een weinig witte kalk daar by doende, dezelfde vrucht met Azyn gewreven, en gedronken, verteert en geneest de geswolle Mild, en den koek Theatu genaamt, andere eeten de rype vruchten tot dien einde uit de vuist, dat den Inlander met smaak, maar onze Natie niet ligt doen kan.

Het Macassaars *Baya* is 't Amboinse gantsch gelyk, behalven dat de vrucht zo groot is als een zwarte Lemoen, die werd veel rauw gegeten, als *Salade*, tegens de mildzucht, 't gemeen kleenbladige noemen zy ook *Bancudu*, gelyk mede de *Baliers* en *Javani*: *Bancudus-blad*, en *Caju Boaraus-blad* gesneden, gekookt, en gedronken, geneest 't Colyk, de schorse der wortelen van dit *Wyfken*, werd ook gebruikt tot 't rood verwen van gaarn, als menze kookt, met de schorse van *Leha-boom*, met de bladeren van *Prunella*, of *Ay Loaha*, en de loog moet gemaakt zyn van asch, gelyk in 't *Cassumba* verwen geschiet.

Bontius libr. 6. cap. 7. noemt hem in 't Javaans *Maccondou*, 't welk buiten twyffel bedorven is van *Maucudu*, alwaar hy zegt, dat het de Javani gebruiken tegen de Rodeloop, en het *Bord*. Als mede tegens gebreken van de borst, *Teeringen*, en *Zyde-steeken*, als men de vrucht onder de asch gebraden eet. Hy zelfs heeftze goed bevonden tegens 't Bloedspouwen, en de bladeren op wonden en ulceratien gebonden, doen het volwassen, en cicatriseren. Het zout door de Chymische konst uit de bladeren gebaald, zuivert en geneest alle quaadaardige ulceratien, daar toe byze in 't Batavische Ziekenhuys veel gebruikt heeft, en noemtze in 't Latyn *Consolidam arborem Indicam*.

Tabula Nonagesima Nona

Ramum exhibet *Bancudi latifolia*

Ubi Litt. A. ejus fructum separatim representat cum floribus ac papillis enatis.

OBSERVATIO.

Hæc est *Cada-Pilava H. Mal. Tom. 1. Tab. 52.* ubi pag. 98. vide notas: Estque *Arbor Indica* fructu aggregato conoide *Cada Pilava* dicta *Ray bist. pl. p. 1442.* quæ est *Arbor Conifera Macandou Javanensium Bont. pag. 97.*

CAPUT

De negen-en-negentigste Plaat

Vertoont een Tak van de breedbladige *Bancudie-Boom*.

Alwaar Litt. A. deszelfs vrucht met de bloemen daar op afzonderlyk verbeeldt.

AANMERKING.

Dit is de *Cada-Pilava* van de *Hortus Malab. Tom. 1. Tab. 52.* alwaar op pag. 98. verders ziet de aantekeningen, en is de Oost-Indische-Boom met een byeen vergaderde kegelvormige vrucht *Cada Pilava* genaamt van *Ray* in zyn *bist. pl. p. 1442.* en de boom met kegelvormige vruchten *Macandou* by de Javani genaamt van *Bontius pag. 97.*

V 3

XV.